

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग
कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन वापत प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले प्राप्त
गरेको अङ्क सम्बन्धी विवरण प्रकाशित गरिएको सम्बन्धी

सूचना

नेपाल सरकारबाट आ.व. २०८१/८२ मा यस आयोगको सिफारिशमा उपलब्ध गराइने वित्तीय समानीकरण अनुदान अन्तर्गत कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन वापत प्रदान गरिने अनुदानका लागि प्रदेश र स्थानीय तहले कार्यसम्पादन सूचक वापत प्राप्त गरेको अङ्कको नतिजा मिति २०८० साल फाल्गुन ८ गते प्रकाशित गरी पुनरावलोकनका लागि सात दिनको समय दिई सो अवधिमा प्राप्त निवेदन माथि कारवाही भई प्राप्त हुन आएको अन्तिम नतिजा सहितको विवरण सरोकारवाला सबैको जानकारीका लागि प्रकाशित गरिएको व्यहोरा अनुरोध छ।

मिति: २०८०/११/२९

प्रदेश सरकारको कार्यसम्पादन गर्न प्रयोग गरिएका सुचक, अंक भार तथा प्राप्त

सूचक	अंक भार	सूचकको व्याख्या
सूचक १	१५	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लेखापरीक्षणबाट औल्याएको बेरुजुको अवस्था।
सूचक २	१०	प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम आयोगले तोकेको आधार लागु गरी सशर्त अनुदान प्रदान गरे/नगरेको।
सूचक ३	५	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा सवारी साधन कर बापत बाँडफाँट गरिएको ४० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय संचित कोषमा जम्मा गरे/नगरेको।
सूचक ४	१५	प्रदेश सरकारको आ.व. २०७९/८० को विनियोजित रकम अनुसार खर्चको अवस्था
सूचक ५	२०	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा प्रदेशले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको राजस्व परिचालन गरेको अवस्था
सूचक ६	५	प्रदेश सरकारले आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय समानिकरण अनुदानको अनुमानित विवरण स्थानीय तहलाई चैत्र मसान्तभित्र उपलब्ध गराएको/नगराएको।
सूचक ७	५	प्रदेश सरकारले आ.व. २०८१/८२ को आय व्यय प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्क सहितको विवरण २०८० पुस मसान्तभित्र सङ्घीय अर्थ मन्त्रालयमा पेस गरे/नगरेको।
सूचक ८	५	प्रदेश सरकारले आर्थिक वर्ष २०७९/८० को बजेट कार्यान्वयनको वार्षिक समीक्षा गरी तत्सम्बन्धी विवरण २०८० कार्तिक मसान्तभित्र सार्वजनिक गरे/नगरेको।
सूचक ९	५	आ.व. २०७९/८० को प्रदेश तहको बायुको गुणस्तर सूचकाङ्क
सूचक १०	५	आ.व. २०७९/८० मा व्यवस्थित बनले ढाँकेको क्षेत्रफलमा भएको वृद्धि।
सूचक ११	१०	आयोगले कार्यसम्पादन सूचकका सम्बन्धमा तयार गरी प्रयोगमा ल्याएको विद्युतीय अनलाईन पोर्टल (Online Portal) मा कार्यसम्पादन सूचकसम्बन्धी विवरण तोकिएको अवधिमा प्रविष्टि (Upload) गरे/नगरेको

सि न	प्रदेश	सूचक १	सूचक २	सूचक ३	सूचक ४	सूचक ५	सूचक ६	सूचक ७	सूचक ८	सूचक ९	सूचक १०	सूचक ११	जम्मा
१	कोशी प्रदेश	०.००	०	०	४.३३	१.५६	५	५	५	५	५	१०	४०.८९
२	मधेश प्रदेश	१.८१	०	०	०.००	१०.५१	५	०	०	५	५	१०	३७.३१
३	बागमती प्रदेश	५.९८	०	०	०.१६	१.१५	५	५	५	५	०	१०	३७.२९
४	गण्डकी प्रदेश	७.००	०	०	०.००	१.०७	५	५	५	०	०	१०	३३.०७
५	लुम्बिनी प्रदेश	०.००	०	०	१.६३	०.३६	५	०	५	५	०	१०	२६.९९
६	कर्णाली प्रदेश	०.००	०	०	०.०६	५.९२	५	५	५	०	०	१०	३०.९८
७	सुदुरपश्चिम प्रदेश	०.००	०	०	०.००	१.०८	५	५	५	५	०	१०	३१.०८

नोट पोर्टल सञ्चालनमा नरहेको (सूचक ११) ले प्राप्त गर्ने अंकभार १० मूल्यांकनमा समान अंक(पूर्णाङ्क) प्रदान गरिएको छ।

स्थानीय सरकारको कार्यसम्पादन गर्न प्रयोग गरिएका सूचक,अंक भार तथा प्राप्त

सूचक	अंक भार	सूचकको व्याख्या
सूचक १	५	गाउँ कार्यपालिका/ नगर कार्यपालिकाले २०८० असार १० गतेभित्र आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को राजस्व र व्ययको अनुमान सम्बन्धित गाउँ सभा/नगरसभामा पेश गरे/नगरेको।
सूचक २	५	गाउँ कार्यपालिका/नगर कार्यपालिकाले आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को राजस्व र व्ययको अनुमान सम्बन्धित गाउँ सभाबाट २०८० असार मसान्तभित्र पारित गरे/नगरेको।
सूचक ३	५	स्थानीय तहले आ.व.२०८१/८२ को घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, मनोरञ्जन कर तथा विज्ञापन कर बापत उठेको रकममध्ये प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सचिव कोषमा जम्मा गरे/नगरेको।
सूचक ४	५	स्थानीय तहले आ.व.२०८१/८२ को आय व्यय प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्क सहितको विवरण २०८० पुस मसान्तभित्र अर्ध मन्त्रालयमा पेश गरे/नगरेको।
सूचक ५	५	स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७९/८० को बजेट कार्यान्वयनको वार्षिक समीक्षा गरी तत्सम्बन्धी विवरण २०८० कार्तिक मसान्तभित्र सार्वजनिक गरे/नगरेको।
सूचक ६	१३	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको राजस्व परिचालन गरेको अवस्था।
सूचक ७	१५	स्थानीय तहको आ.व. २०७९/८० को विनियोजित रकम अनुसार खर्चको अवस्था।
सूचक ८	१५	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लेखापरीक्षणबाट औल्याएको बेरुजुको अवस्था।
सूचक ९	५	स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA) को प्रयोग गरे/नगरेको।
सूचक १०	३	स्थानीय तहले आबधिक योजना तर्जुमा गरे/नगरेको।
सूचक ११	३	शैक्षिक शत्र २०८० मा कक्षा १ देखि ८ सम्मको खुद विद्यार्थी भर्ना दर।
सूचक १२	३	शैक्षिक शत्र २०७९ मा कक्षा ८ को तुलनामा कक्षा ९ मा विद्यार्थी टिकाउ दर।
सूचक १३	३	शैक्षिक शत्र २०७९ मा सामुदायिक विद्यालयबाट कक्षा १० को परिक्षामा सहभागी कुल विद्यार्थी संख्याको तुलनामा कनिष्ठा स्तरीकृत अंक (GPA) १.६ वा सो भन्दा उच्च GPA प्राप्त गरेका विद्यार्थी प्रतिशत।
सूचक १४	३	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ४ पटक गर्भ जाँच गर्ने महिलाको अनुपात।
सूचक १५	३	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कुल गर्भवती महिलाको संख्या मध्ये स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी हुने महिलाको अनुपात।
सूचक १६	३	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा पुर्ण खोप पाएका बालबालिकाको अनुपात।
सूचक १७	६	आयोजनाले कार्यसम्पादन सूचकका सम्बन्धमा तयार गरी प्रयोगमा ल्याएको विद्युतीय अनलाइन पोर्टल (Online Portal) मा कार्यसम्पादन सूचकसम्बन्धी विवरण तोकिएको अवधिमा प्रविष्टि (Upload) गरे/नगरेको।

सि न	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	सुचक १	सुचक २	सुचक ३	सुचक ४	सुचक ५	सुचक ६	सुचक ७	सुचक ८	सुचक ९	सुचक १०	सुचक ११	सुचक १२	सुचक १३	सुचक १४	सुचक १५	सुचक १६	सुचक १७	जम्मा
१	ताप्लेजुङ	फक्ताङतुङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.६३	९.८४	५.००	३	०.६५९८	०.००	१.४६	३.००	०	०	६	६०.६०
२	ताप्लेजुङ	निक्काछोला गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.९८	०.००	५.००	०	०.२९३३	०.००	०.००	०.००	०	०	६	४६.४७
३	ताप्लेजुङ	मेरिङदेन गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.३८	४.२८	५.००	०	०.३७०५	०.००	०.००	०.००	०	०	६	४९.०३
४	ताप्लेजुङ	मेवाछोला गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	९.८३	४.८५	५.००	३	०.०७१५	२.५२	०.००	३.००	०	०	६	७२.३९
५	ताप्लेजुङ	आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	०.००	०.००	५.००	०	०.१३३५	०.८०	०.००	३.००	०	०.००	६	४७.९३
६	ताप्लेजुङ	कुडलिङ नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	९.४०	३.८२	५.००	३	०.११९६	०.९०	०.००	०.००	३	२.७७	६	६२.११
७	ताप्लेजुङ	पाथिभरा याङबराङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	०.००	९.९८	५.००	३	०.६३४९	०.००	०.७५	०.००	०	०.००	६	४३.३७
८	ताप्लेजुङ	सिरीजङ्घा गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	४.४८	१०.३३	५.००	३	०.२३०२	०.००	०.००	३.००	०	०.००	६	७०.०३
९	ताप्लेजुङ	सिदिङ्खा गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	१.३२	५.४२	५.००	०	०.१२७९	०.००	०.००	०.००	०	०.००	६	४०.८६
१०	संखुवासभा	भोटछोला गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	०.४५	२.८०	५.००	०	०.३०६५	०.००	२.९१	०.००	०	०.००	६	४९.६६
११	संखुवासभा	नकातु गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	४.९१	३.७३	५.००	३	०.३४११	०.००	२.३९	०.००	०	०.००	६	४६.७२
१२	संखुवासभा	सिल्लीचोङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.५१	५.७९	५.००	०	०.१२८६	०.८८	२.०७	३.००	०	०.००	६	५७.५७
१३	संखुवासभा	त्रिभुवा गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	६.४३	६.९४	५.००	३	०.४२१७	०.००	१.१३	०.००	०	०.००	६	६७.०२
१४	संखुवासभा	सभापोखरी गाउँपालिका	०	०	५	०	०	१३	०.००	४.००	५.००	०	०	०.००	१.३०	०.००	०	०.००	६	३४.३०
१५	संखुवासभा	खिदिबारी नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	८.९३	४.०३	५.००	३	०.४९३७	२.७८	१.०२	०.००	३	०.००	६	६२.३९
१६	संखुवासभा	पौचखन नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	१.४४	०.४८	५.००	३	०.४२८४	०.००	१.७९	०.००	०	०.००	६	४६.१४
१७	संखुवासभा	चैनपुर नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.९५	६.४०	५.००	०	०	१.७३	१.५४	०.००	०	०.००	६	५४.६२
१८	संखुवासभा	मादी नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	०.००	३.०१	५.००	०	०.४४४६	१.६७	०.००	०.००	०	०.००	६	४८.१३
१९	संखुवासभा	धर्मदेवी नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	१.३०	०.१०	५.००	३	०.६८९५	०.००	१.०८	०.००	०	०.००	६	४४.१७
२०	सोलुखुम्बु	खुम्बु पासाङल्हामु गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	२.२०	०.००	५.००	३	०	०.०९	२.८१	३.००	०	०.००	६	६०.१०
२१	सोलुखुम्बु	माहाकुसुङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	०.००	५.५६	५.००	०	०	०.००	३.००	०.००	०	०.००	६	४७.५६
२२	सोलुखुम्बु	साताङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	०.००	०.००	५.००	०	०	०.००	२.७४	०.००	०	०.००	६	४१.७४

नोट: आधिकारिक तथ्यांक प्राप्त नभएको (सूचक न ३ र सूचक ६) तथा पोर्टल सञ्चालनमा नरहेको (सूचक १७) ले प्राप्त गर्ने अंकभार २४ (१ +१३ +६) मूल्यांकनमा समान अंक(पूराङ्क) प्रदान गरिएको छ।

वि.न	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	सुचक १	सुचक २	सुचक ३	सुचक ४	सुचक ५	सुचक ६	सुचक ७	सुचक ८	सुचक ९	सुचक १०	सुचक ११	सुचक १२	सुचक १३	सुचक १४	सुचक १५	सुचक १६	सुचक १७	जम्मा
२३	सोलुखुम्बु	मान्य दुधकोशी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	५.२८	०.००	५.००	०	०	०.००	२.६०	३.००	०	०.००	६	४९.८८
२४	सोलुखुम्बु	धुतुङ दुधकोशी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	११.३३	०.३०	५.००	३	०.२६३१	०.११	२.४३	०.००	०	०.००	६	५६.४४
२५	सोलुखुम्बु	नैपासन्थान गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	८.६७	०.००	५.००	३	०.०१५१	०.५४	२.१४	३.००	०	०.००	६	५६.३८
२६	सोलुखुम्बु	सोलुदुधकुण्ड नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	२.४२	५.४२	५.००	३	०	०.००	२.६६	०.८६	१.८४४३	२.४३	६	५७.६५
२७	सोलुखुम्बु	लिखु पिँके गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	१.७५	०.५२	५.००	०	०	३.००	२.६१	०.००	०	०.००	६	५१.८७
२८	ओखलढुङ्गा	चिराँखुगडी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.६६	११.५२	५.००	३	०.४०२२	०.००	०.००	०.००	०	०.००	६	६०.५८
२९	ओखलढुङ्गा	सिद्धिचरण नगरपालिका	५	०	५	०	०	१३	५.६२	९.३९	५.००	३	०.५७८२	१.७०	२.६३	०.००	३	०.००	६	५९.१२
३०	ओखलढुङ्गा	मोस्तुङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	०.५५	७.७९	५.००	०	०.००	०.००	२.४१	३.००	०	०.००	६	५२.७५
३१	ओखलढुङ्गा	खिजीदेम्बा गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	९.२४	९.१०	५.००	३	०.४५०६	०.००	२.२१	०.००	०	०.००	६	६८.०८
३२	ओखलढुङ्गा	लिखु गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	८.६६	३.५६	५.००	०	०.१५८४	०.६०	३.००	०.००	०	०.००	६	५४.१८
३३	ओखलढुङ्गा	चम्पादेवी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	२.०८	०.००	५.००	३	०	०.२३	२.४८	०.००	०	०.००	६	४६.७९
३४	ओखलढुङ्गा	गुनकोशी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.७०	४.०९	५.००	३	०.७१८८	१.८२	२.११	०.००	०	०.००	६	५७.४३
३५	ओखलढुङ्गा	मानेभन्थाङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	१.९७	५.१०	५.००	०	०.५३५७	२.०४	२.५४	३.००	०	०.००	६	५४.१९
३६	खोटाङ	केपिलासगढी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	७.१७	०.००	५.००	०	०.६९६७	०.००	०.५५	०.००	०	०.००	६	४७.४२
३७	खोटाङ	ऐसेलुखर्क गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	१.५५	०.१५	५.००	३	०.३२१९	०.००	१.९५	०.००	०	०.००	६	४५.१७
३८	खोटाङ	रवा बेसी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.८४	२.०८	५.००	०	०	०.००	१.५८	०.००	०	०.००	६	४९.५०
३९	खोटाङ	हेलेसी तुवाचुङ नगरपालिका	५	५	५	५	०	१३	६.१४	६.८०	५.००	३	०	०.००	०.००	०.००	०	०.००	६	५९.१५
४०	खोटाङ	दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी नगरपालिका	५	५	५	५	५	१३	५.३४	०.५६	५.००	३	०.१३१७	१.०६	१.४३	३.००	२.५१५२	०.००	६	६५.९४
४१	खोटाङ	साकेला गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	५.९८	०.००	५.००	३	०.०२७२	०.००	०.००	३.००	०	०.००	६	५१.०१
४२	खोटाङ	दिप्रुङ चुइचुम्मा गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.१४	०.००	५.००	३	०.५०८७	०.००	१.९३	३.००	०	०.००	६	५३.५७
४३	खोटाङ	खोटेहाङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	१०.६९	२.३७	५.००	३	०.२७८५	२.०९	१.४६	०.००	०	०.००	६	५८.८९
४४	खोटाङ	बन्तेजुङ्गा गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.५३	०.००	५.००	३	०.६१४३	०.००	०.००	०.००	०	०.००	६	४९.१४
४५	खोटाङ	बराहपोखरी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	५.७३	५.९७	५.००	३	०.५१२८	०.००	०.१३	३.००	०	०.००	६	५७.२४
४६	भोजपुर	पडानन्द नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	५.६७	१४.१८	५.००	०	०.३७८१	०.००	२.५८	०.००	०	०.००	६	६१.८१
४७	भोजपुर	साल्पासिलिछो गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	५.४४	५.१६	५.००	३	०.६३५२	०.००	२.२३	०.००	०	०.००	६	६०.४७
४८	भोजपुर	टेम्केमैयुङ गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	७.७६	६.८३	५.००	०	०.५४३९	०.००	१.३९	०.००	०	०.००	६	५४.५३
४९	भोजपुर	भोजपुर नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	६.२६	०.००	५.००	३	०.३७९७	०.००	२.५३	३.००	३	०.००	६	५७.१७
५०	भोजपुर	ब्रह्म गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	४.३८	०.००	५.००	३	०.५१०५	०.१४	२.४६	०.००	०	०.००	६	६०.३०
५१	भोजपुर	पौवा दुङ्गा गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	७.६८	८.२७	५.००	३	०.६००५	०.००	२.३२	०.००	०	०.००	६	७०.८७
५२	भोजपुर	रामप्रसाद राई गाउँपालिका	५	५	५	०	५	१३	०.५६	०.२९	५.००	३	०.६४७६	०.००	१.४४	०.००	०	०.००	६	४९.९४
५३	भोजपुर	इलुवागढी गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	०.००	११.७६	५.००	३	०.७३६७	०.००	२.२८	३.००	०	०.००	६	६९.७८
५४	भोजपुर	बामचोक गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	६.७९	०.००	५.००	३	०	०.००	१.३४	०.००	०	०.००	६	५४.१३
५५	धनकुटा	महालक्ष्मी नगरपालिका	५	५	५	५	५	१३	५.१०	३.४५	५.००	३	०	०.००	२.०६	०.००	०	०.००	६	६२.६१
५६	धनकुटा	पाखिबास नगरपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.९८	०.२२	५.००	३	०.१४४२	०.००	१.५४	०.००	०	०.००	६	४७.८९
५७	धनकुटा	छपर खोरपाटी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	२.५४	०.००	५.००	३	०.५०३९	०.००	१.३३	३.००	०	०.००	६	४९.३७
५८	धनकुटा	धनकुटा नगरपालिका	०	०	५	५	५	१३	४.५४	१३.४४	५.००	०	०.४६८२	२.६१	१.२२	३.००	०	०.००	६	५९.३०
५९	धनकुटा	साईदेवभुमी गाउँपालिका	५	५	५	५	५	१३	०.६९	२.७७	५.००	०	०.०६६१	०.००	०.००	०.००	०	०.००	६	५२.४९
६०	धनकुटा	साँगुरीगढी गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	५.६८	११.७७	५.००	३	०.७७८४	०.००	२.५१	०.००	०	०.००	६	६२.७३
६१	धनकुटा	चौबिसे गाउँपालिका	५	५	५	५	०	१३	६.५५	१२.६६	५.००	०	०	०.००	०.९३	०.००	०	०.००	६	६४.१३
६२	तेह्रथुम	बाटोई गाउँपालिका	०	५	५	०	०	१३	१.९९	०.००	५.००	०	०.४३३८	०.००	०.००	०.००	०	०.३५	६	३६.७८
६३	तेह्रथुम	फेदाप गाउँपालिका	५	५	५	०	०	१३	३.३९	०.००	५.००	०	०.१६९९	०.१७	२.३५	०.००	०	०.००	६	४५.०९
६४	तेह्रथुम	मन्थुवाथेप गाउँपालिका	०	५	५	०	०	१३	६.६३	०.००	५.००	०	१.०४०५	०.००	१.५०	०.००	०	०.००	६	४३.१७

नोट: आधिकारिक तथ्यांक प्राप्त नभएको (सुचक न ३ र सुचक ६) तथा पोर्टल सञ्चालनमा नरहेको (सुचक १७) ले प्राप्त गर्ने अंकमात्र २४ (५ + १३ + ६) मूल्यांकनमा समान अंकापूनाइक) प्रदान गरीएको छ।